MAGTBALANCENS DILEMMA

ADOLPH RASTÉN

Cuba-krisen rystede verden, men bragte den forhåbentlig også mangen nyttig lære og erkendelse. Først og fremmest den erkendelse, at spørgsmålet om krig og fred og menneskehedens skæbne ikke afgøres af nok så mange militær-alliancer i øst eller vest, men ene og alene af to mænd – De forenede Staters præsident og Sovjetunionens ministerpræsident og partifører.

Cuba-krisen viste os, at der i en akut storpolitisk krisesituation ikke er megen tid for nogen af disse to mænd til at rådføre sig med deres allierede, inden de træffer deres afgørelser. Cuba-krisens egentlige løsning afgjordes hen over hovedet på NATO, Rio-pagten, Warszawapagten og stridens formelle genstand, Fidel Castro, samt i virkeligheden også hen over hovedet på det, som skulle være verdens højeste sikkerhedsorgan, De forenede Nationer, selv om FN blev koblet ind på krisens afvikling.

Det var alene Kennedy og Khrustjev, der i nattetimerne mellem lørdag den 27. og søndag den 28. oktober sad til doms over os alle, hver ud fra instinktet og følelsen af, hvad der var rigtigt.

Kennedy følte det rigtigt at gå til den yderste grænse for at gennemtvinge nedlæggelsen af de sovjetrussiske raketbaser på Cuba. I denne følelse var han efter det, vi i øjeblikket véd, parat til at bombardere disse raketbaser og beordre amerikansk invasion på Cuba, fordi han anså baserne for at være en utilladelig sovjetisk forandring af militærbalancen mellem øst og vest og en direkte trusel mod det nord- og sydamerikanske fastland.

Hermed var Kennedy øjensynlig villig til at tage den største risiko i De forenede Staters hisorie – en langt større risiko end den, præsident Truman tog, da han i juli 1950 besluttede at sætte amerikanske tropper ind i Sydkorea for at tvinge de kinesiske styrker tilbage til Nordkorea. Kennedys beslutning rummede en større fare end faren for en »stedfortræderkrig«. Den rummede faren for en militær konflikt med hovedpartneren i den kolde krig.

Her overfor var Khrustjevs beslutning den at bøje sig for Kennedys krav om demontering og tilbagetrækning af de sovjetiske raketbaser på Cuba. Han var ikke parat til at tage en krig for disse basers skyld. Han var med stationeringen af raketbaser på Cuba gået så langt som ingen anden

russisk zar, kronet eller rød, i en politisk og potentiel militær udfordring mod en anden stormagt.

Det er trods alt muligt, at Kennedy bluffede. Khrustjev må have følt, at det var mere end bluff. Han viste, at Sovjetunionen i sin magtpolitik er rede til at tage en meget stor risiko, men ikke parat til at tage risikoen for en direkte krig – i hvert fald ikke, når krigens objekt er et satellit-land uden for Sovjetunionens egentlige magt- og interessesfære.

Hvem af dem er nu den største statsmand? Flere motiver var medvirkende til Kennedys beslutning om at gå lige til randen af afgrunden. Det bærende motiv har efter alt at dømme været hans følelse af, at det var nødvendigt for ham selv og for USA at manifestere, at der er en grænse for, hvad amerikanerne vil tolerere af sovjetiske udfordringer, og at denne grænse var nået efter det sovjetiske raket-fodfæste på Cuba.

Der er desuden unægtelig det rent valgpolitiske motiv og spørgsmålet om præsidentens egen moralsk-politiske position over for den mere eller mindre rabiate stemning, som krævede, at han skulle »gøre noget« i Cuba-krisen.

Og der er det vidtrækkende moralsk-politiske motiv, som fremgår af De forenede Staters rolle som fører for den vestlige alliance. Kennedy måtte eller fandt at måtte statuere, at hans ord om at ville forsvare den vestlige verden mod østlige trusler står til troende.

Men hvis ros og dadel skal fordeles objektivt, må vi her tilføje, at Khrustjev i dette kritiske øjeblik erkendte spillets regler, erkendte at situationen var på bristepunktet og ikke kunne bære mere, erkendte, at han måtte tage det prestigenederlag, som tilbagetrækningen af de sovjetrussiske raketbaser på Cuba umiddelbart ville indebære for ham.

I den efterfølgende propagandistiske udnyttelse af stemninger og følelser vil man i øst og vest nok skændes bravt om, hvem af de to mænd der i farens stund var »den største« – Kennedy, som syntes villig til at tage det afgørende skridt over randen til afgrunden (eller det, som i tilfælde af en atomkrig kunne være blevet afgrunden) – eller Khrustjev, som for at undgå krigen veg udenom og opgav en fremskudt politisk og militær position.

Men selv om faren drev over og verden kunne ånde lettet op, aktualiserede Cuba-krisen i den mest håndgribelige form en række livsvigtige problemer i forbindelse med værdien og pålideligheden af den såkaldte terrorbalance. Frem for alt viste den, at de små lande er brikker i magtspillet mellem de store, og at selv en relativ atom-magt som England i en situation, i hvilken Amerika beslutter at handle på egne og – som Kennedy erklærede – den vestlige verdens vegne, ikke er sikker på at kunne udøve nogen medbestemmende indflydelse på stormagtens beslutninger og handlinger.

Cuba-krisen rejser med andre ord på en ny og akut baggrund hele det

store problem om NATO-alliancens indre struktur og dermed spørgsmålet om den politiske og militære strategi, som i så lang tid har været til debat i Vesteuropa og De forenede Stater. Cuba-krisen aktualiserer på hidtil ukendt måde det så hedt diskuterede spørgsmål om Vesteuropas politiske og strategiske interesser over for de to store atommagter. Den åbner i videste forstand det vældige dilemma omkring atomvåbnets udbredelse til andre end de to nuværende atom-giganter og England.

FRANKRIGS ATOMKRAV

Uenigheden om atomvåbnets udbredelse og dets anvendelse i krigstilfælde har jo længe præget forholdet mellem Atlantpagtens store lande. Konflikten blev aktuel allerede i efteråret 1958, da Frankrigs præsident, general Charles de Gaulle fremsatte sit krav om en revision af NATO-kommandoens militære og politiske organisation. Divergensen skærpedes, da Frankrig året efter prøvesprængte sin første atombombe i Sahara og de Gaulle proklamerede sin beslutning om at gøre Frankrig til en selvstændig og uafhængig atommagt. Senere fulgte diskussionen om at gøre NATO til en atommagt med »femten fingre på aftrækkeren«, et forslag, som strandede på Kennedys modstand.

Det er den amerikanske modstand mod atomvåbnets udbredelse til de vesteuropæiske forbundsfæller, som er baggrunden for den årelange krise mellem USA og de store NATO-stater på kontinentet. Det er også den, der må anses for at være den egentlige baggrund for, at NATO's øverstkommanderende, general Laurids Norstad trådte tilbage fra sin post og afløstes af den amerikanske stabschef, general Lemnitzer. (Som følge af NATO-beredskabet under Cuba-krisen udsattes Norstads afgang til 1. januar 1963). Til ny stabschef i Pentagon udnævnte Kennedy sin nærmeste militære rådgiver, general Maxwell Taylor, og i denne begivenhedskæde havde man årsagen til den krisestemning, som i efteråret 1962 opstod mellem Washington på den ene side og Paris og Bonn på den anden, og til den yderligere politiske og militære tilnærmelse mellem Frankrig og Vesttyskland, som fik sit udtryk under præsident de Gaulles officielle statsbesøg i forbundsrepublikken i september.

Navnlig har den vesttyske regering gennem forsvarsminister Franz Josef Strauss og ledende kristelig-demokratiske politikere engageret sig i en kraftig kritik mod De forenede Staters »nye atomstrategi«, og selv om general Taylor og amerikanske talsmænd straks forsøgte at berolige Bonn – og også Paris –, kunne dette ikke hindre, at NATO endnu stærkere prægedes af tillidskrise på spørgsmålet om atomvåbnenes og raketternes fordeling og placering og på spørgsmålet om bestemmelsesretten over dem og over deres anvendelse i krigstilfælde.

Når man nu diskuterer præsident Kennedys egenrådighed i Cuba-krisen, en egenrådighed, der stillede NATO-partnerne over for fuldbyrdede kendsgerninger i beslutningen om at etablere blokade over for Cuba og gå næsten til afgrundens rand på kravet om de russiske raketbasers fjernelse – så har denne egenrådighed unægtelig et berømt-berygtet fortilfælde i Englands og Frankrigs Suez-aktion i efteråret 1956.

Suez-krigen indtraf samtidig med revolutionen i Ungarn. Den ungarske frihedskamp og Sovjetunionens indgreb gav Washington den bedst tænkelige mulighed til at gøre alvor af Dulles-proklamationerne om at »inddæmme« kommunismen, »trænge den tilbage« og »befri« de østlige satellitlande fra det kommunistiske åg. I stedet oplevede vi den mest eklatante omvæltning af disse begreber. Ikke kun afholdt USA sig fra at gribe ind i Ungarn – amerikanerne forenede sig også med russerne i FN's sikkerhedsråd om at fordømme den engelsk-fransk-israelske aktion og forholdt sig tavse til den sovjetiske trusel om raketgengældelse mod London, hvis englænderne ikke straks afblæste Sinai-felttoget.

Det var de to store atommagter, som i fællesskab nedlagde deres veto mod andre landes politiske og militære egenrådighed og samtidig anerkendte hinandens interessesfærer. Senere har vi også oplevet den franske egenrådighed i Algier, udtrykt derigennem, at Frankrig nægtede at bøje sig for De forenede Nationers Algier-resolutioner og boykottede FN såvel i Algier- som i Congo-spørgsmålet.

Suez-krisen og de to atommagters indgreb over for Frankrig og England har sikkert været den begivenhed, som fik general de Gaulle til at omvurdere sit lands situation i forholdet til USA og NATO. Da generalen efter sin magtovertagelse i 1958 rejste kravet om en ændring af NATO's politiske og militære topledelse, skete det med den motivering, at Atlantpagten efter ti års forløb behøvede en revision, som svarede til de nye omstændigheders krav. Med nye omstændigheder mente de Gaulle først og fremmest, at Frankrig nu fandt tiden inde til at indtage en ledende plads i NATO-kommandoen på linje med De forenede Stater og Storbritannien. Det var de Gaulles ambitioner om Frankrigs politiske storhed og dets placering som Vesteuropas førende militærmagt, som her kom til udtryk.

Generalens opfattelse er i brede træk den, at amerikanerne ikke for tid og evighed vil beholde deres tropper i Vesteuropa, men at man må regne med, at de før eller senere trækker sig tilbage herfra. Desuden – og navnlig – kan man efter de Gaulles mening heller ikke stole på, at USA under alle omstændigheder vil sætte sine atomvåben ind mod en østlig angriber i tilfælde af, at denne går løs på Vesteuropa eller på et enkelt vesteuropæisk land. For det første gælder den bestemmelse, at det er den amerikanske kongres, som afgør, om et østligt angreb på et enkelt eller flere NATO-lande er et angreb på hele NATO, hvilket vil sige, at de fjorten øvrige

NATO-landes resolvering om, at et sådant angreb udløser den amerikanske bistands-forpligtelse, kan omstødes af kongressen og i hvert fald ikke binder denne.

Cuba-krisen har vist, at den omvendte mulighed også eksisterer: at USA's præsident (uden nødvendigvis at indhente tilslutning fra kongressen) af hensyn til livsvigtige amerikanske interesser kan beslutte at sætte handlinger i skred, som involverer spørgsmålet om liv og død for NATO-partnerne, skønt disse lande ikke på forhånd er rådspurgt.

For det andet må man efter general de Gaulles opfattelse forudse, at den tænkte østlige fjende ikke angriber USA direkte, og at USA følgelig også vil undlade at angribe fjenden med atomvåben – at den tænkte fjende med andre ord vil kunne angribe og eventuelt erobre et enkelt eller flere vesteuropæiske lande uden at behøve at frygte amerikansk atom-gengældelse.

Ud fra disse motiver må Frankrig, stadig ifølge de Gaulle, have sit eget afskrækkelses-atomvåben, som det kan sætte ind, når det gælder landets eget nationale forsvar, og det er da denne opfattelse, de Gaulle nu er ved at føre ud i livet gennem opbygningen af et fransk atomvåben. Han gør det på trods af amerikanernes hidtidige modstand og på trods af store betænkeligheder i andre NATO-lande. Hans holdning er snarere blevet styrket af denne modstand.

Nu er det ikke general de Gaulle, som opfandt projektet om en force de frappe. Det gjorde hans forgængere, men det var de Gaulle, som tog den »franske« konsekvens af verdens opdeling i to atom-magtblokke og også mest konsekvent er gået ind for de øvrige NATO-landes politiske medkontrol over big brothers strategi. Når han har mødt afvisning hos alle andre medlemsstater end netop Vesttyskland skyldes det, at Frankrigs krav om større politisk medbestemmelse over alliancens ledelse var forbundet med kravet om en spredning af atomvåbnet.

USA'S ATOM-MONOPOL

Da general de Gaulle første gang formulerede sine ønsker, gik de ud på oprettelse af et tremagts-direktorium for NATO bestående af USA, Frankrig og England. Disse tre lande skulle påtage sig lederrollen inden for tre specielle NATO-regioner – til den franske region skulle høre Vesttyskland, Middelhavet og Nordfrankrig. Gennem dette tremagts-direktorium ville Frankrig få indflydelse på De forenede Staters politiske og militære planlægning. For at give sine ord eftertryk forlangte Frankrig at få medbestemmelsesret over såvel placeringen som den eventuelle anvendelse af de amerikanske atomvåben, som var stationeret på fransk område, altså også over de enheder af USA's strategiske luftflåde, som udgør en del af det amerikanske »NATO-sværd«.

De Gaulle ville altså have, at amerikanerne skulle udlevere reservenøglen til de bomber og raketter, som i givet fald skulle sættes ind imod en angriber fra Frankrig. Washington sagde nej – hvorefter de Gaulle opsagde de amerikanske bombeflyveres og raketters stationering på fransk territorium. De blev forflyttet til baser i England, ikke uden protest fra engelske kredse, som hele tiden har ment, at anbringelsen af amerikanske raketstøttepunkter på engelsk jord øger faren for sovjetrussiske gengældelsesangreb mod England.

Samtidig med denne opsigelse af den fransk-amerikanske stationeringsaftale trak de Gaulle også sine flåde- og luftstyrker ud af den atlantiske fælleskommando, og siden i fjor er Frankrig i gang med intensiveringen af sin force de frappe, sit eget atom-afskrækkelsesvåben, som skal gøre det muligt for Frankrig at være uafhængig af De forenede Stater og på længere sigt sætte det i stand til at være en tredje atommagt mellem USA-England på den ene side og Sovjetunionen på den anden.

Men Frankrig har svært ved at nå dette mål ved egen hjælp. Dels kræver det uhyre summer, som i høj grad vil belaste samfundets økonomi, og dels forudsætter det teknologisk og videnskabelig assistance fra en større og mere erfaren atommagt, hvilket vil sige Amerika eller England. Og hverken amerikanerne eller englænderne har indtil nu villet røre en finger for at komme de Gaulle til hjælp med det franske atomvåben-projekt – amerikanerne ikke, fordi Kennedy modsætter sig spredningen af atomvåbnet og selv i bedste fald ville få meget svært ved at opnå Kongressens tilslutning til ændring af den amerikanske atomlovgivning – englænderne ikke, fordi de i bedste fald er bundet af den amerikanske atomlovgivning til ikke at udlevere hemmelighederne til andre stater.

Det er selvsagt et irritationsmoment i franske regeringskredse, at det tilsyneladende ikke anses for at være så forkert og farligt, at englænderne har opbygget deres eget strategiske atom-afskrækkelsesvåben. Hvad der er rimeligt for England kan vel ikke være ubilligt for franskmændene.

Svaret herpå er et dobbelt. For det første var Storbritanniens videnskabsmænd og teknologer jo medvirkende til fremstillingen af den amerikanske atombombe under den anden verdenskrig, hvorved England fik en slags moralsk førsteret til de amerikanske atomhemmeligheder. Men desuden har England koordineret sit atomvåben med det amerikanske og stillet sig under NATO-USA's strategiske kommando. Det gør ikke krav på at føre sin egen militære strategi og har ikke krævet udlevering af »reservenøglen« til de amerikanske atomraketter, som er stationeret på engelsk jord.

Endelig er England nu i færd med at ændre sit forsvarsprogram, idet den nye britiske militærpolitik går ud på at afvikle de på engelsk område stationerede amerikanske raketter, som er blevet forældede, og begrænse Englands eget robotvåben til flyvevåbnet. Tendensen i England går mere

og mere i retning af at støtte sig til det amerikanske atomvåben, hvilket først og fremmest skyldes, at man er blevet klar over de enorme økonomiske byrder, der er forbundet med at være en atommagt. Samtidig er der sket en ændring af den strategiske tænkning i England. Det er uoverkommeligt for englænderne at optræde som militær stormagt over alt i verden. England står over for at måtte give nogle af sine »interessesfærer«, i hvert fald nogle af sine mest udsatte militære forpligtelser fra sig til det større og rigere Amerika og i stedet koncentrere sig om de geografisk mere nærliggende opgaver i Europa, hvilket frem for alt vil sige Vesttyskland.

Det er muligt og endda ikke ganske usandsynligt, at englænderne selv ikke ville have noget imod at dele deres atom-hemmeligheder med Frankrig. Dette spørgsmål har i den seneste tid været genstand for visse formodninger og diskussioner i England og på kontinentet i forbindelse med hele problemet om Storbritanniens forhold til det europæiske fællesmarked og i særdeleshed skismaet om Frankrigs afvisende holdning til britisk medlemsskab af både den nuværende økonomiske og senere eventuelle politiske union. Og under visse bestemte forudsætninger er det måske også muligt, at præsident Kennedy kunne tænke sig at give efter og (med Kongressens billigelse) tillade England at delagtiggøre Frankrig i atomhemmelighedernes lyksalighed. Disse forudsætninger vil vi komme ind på senere i denne artikel. Lad os foreløbig opholde os ved situationen indtil nu.

TERROR-BALANCEN

I Eisenhowers og Dulles' periode beherskedes De forenede Staters militære strategi af teorien om den totale og uindskrænkede atom-gengældelse mod et hvilket som helst angreb på den vestlige verden. I tillid til først det amerikanske atom- og brintbombe-monopol og senere, efter Sovjetunionens udligning på dette område, også i tilliden til den derved opståede terror-balance gjorde amerikanerne gældende, at selv et lokalt angreb på et enkelt land, som USA havde forpligtet sig til at hjælpe, ville blive besvaret med den amerikanske atom-gengældelses fulde styrke. I truslen herom lå selve afskrækkelsen.

Denne teori markeredes så meget mere, som det efter den daværende amerikanske opfattelse var Sovjetunionen, der fra at være våbenteknisk underlegent nu havde indhentet det amerikanske forspring i henseende til mellem- og langdistance-raketter (en opfattelse, som senere er revideret) og derudover havde en større overlegenhed i konventionelle våben.

Man opererede længe med advarselsråbet om »the missil-gap«, den store kløft i raketvåbnet, og satsede på beslutningen om og evnen til at komme foran igen. Hele strategien blev lagt an på atom-gengældelsen. Den fulde og uindskrænkede atom-gengældelse skulle udløses, selv om mod-

parten »nøjedes« med at angribe med konventionelle våben eller med de mindre, de såkaldte taktiske atomvåben (hvorved det efterhånden står klart, at selv en »taktisk« atombombe i dag har en sprængkraft på størrelse med Hiroshima-bomben i august 1945). Man kredsede sig mere og mere ind i atombombe-tænkningen og gav afkald på at arbejde med teorien om »den konventionelle krig«. Et geværskud tværs over zonegrænsen i Tyskland skulle med andre ord være nok til at udløse den totale atom-gengældelse.

Allerede i Eisenhowers og Dulles' sidste tid begyndte dog en vis strategisk omtænkning at gøre sig gældende blandt politikere og militære fagfolk i Washington. Denne gruppe af strategiske tænkere indså, at den ubetingede gengældelses-teori rummede en voksende fare – også for Ameriika selv. Hvis en modstander »nøjedes« med at starte en lokal krig med konventionelle våben, og hvis Amerika besluttede straks at sætte den fulde atom-gengældelse ind, da måtte resultatet blive, at modstanderen udløste sine atomraketter over det amerikanske fastland. Med teorien om den automatiske terror-gengældelse udelukkede amerikanerne en mulighed for at begrænse en lokal, konventionel krig, en mulighed for at undgå den store atomkrig, som ville rive alt og alle med sig i ødelæggelsens totalitet. Der måtte findes udveje for at hindre, at »en hvilken som helst krig« straks udviklede sig til en atom-verdenskrig.

Den daværende amerikanske stabschef, general Maxwell Taylor var en af de strateger, som gik ind for en sådan omtænkning og modsatte sig Eisenhowers stramme og usmidige teori om at sætte »alt« ind imod det første konventionelle geværskud. Men han kunne ingen vegne komme over for den toneangivende politiske og militære tænkning i Pentagon, og som protest nedlagde han i 1959 sit embede som stabschef og offentliggjorde sin nu berømte bog om »The uncertain trumpet« – den bog, som kan siges at være blevet ledetråden for den senere indtrufne omtænkning og specielt for Kennedys egen strategiske idé og planlægning.

Men inden Eisenhowers embedsperiode var omme, havde han nået at sætte liv i diskussionen om atom-ansvarets fordeling. Som svar på de Gaulles krav om fransk medbestemmelsesret over de amerikanske atomvåben lancerede Eisenhower gennem daværende udenrigsminister Herter den nu i to år diskuterede plan om at gøre NATO til en »selvstændig atommagt«.

Det er aldrig rigtigt blevet klart, hvor selvstændig Eisenhower i grunden tænkte sig, at NATO skulle være som atommagt. Planen var i virkeligheden et modtræk mod de Gaulles projekt om at skabe en selvstændig fransk atomstyrke – og mod risikoen for, at også Vesttyskland ville komme og forlange medbestemmelsesret over det amerikanske atommonopol. Eisenhower forestillede sig vel, at ideen om »Nato som fjerde atommagt« (ved siden af USA, Sovjetunionen og England) ville gøre de Gaulle så for-

nøjet og opstemt, at han frafaldt sine krav og nøjedes med at være den ene af »de femten fingre på aftrækkeren«.

Herter-planen havde sine indlysende svagheder og vanskeligheder og farer. Rent bortset fra, at Eisenhower burde have kendt de Gaulle bedre, har han aldrig selv kunnet forklare, hvorledes man ville være i stand til at skabe en passende sikkerhed for, at de femten fingre blev koordineret så solidt, at der ikke var risiko for, at én af dem kom til at trykke på aftrækkeren på et forkert sted og et forkert tidspunkt. Det var under alle omstændigheder for lidt for general de Gaulle – mens til gengæld Vesttyskland øjeblikkeligt greb Eisenhowers idé og begejstret gik ind for chancen til at blive en af de femten fingre.

Thi i mellemtiden var der ikke kun kommet skred i den vesttyske oprustning, men også, som det måtte ventes, i Bonn-regeringens politiske og militære selvbevidsthed. Mens man i Bonn til at begynde med havde stillet sig skeptisk til general de Gaulle og køligt til hans franske atom-politik, var der nu en tilnærmelse i gang mellem Adenauer og de Gaulle, og i kraft af Herter-planen kunne forsvarsminister Strauss ventilere sit indtil da dulgte ønske om direkte vesttysk medbestemmelsesret over det amerikanske atomvåben og kravet om udrustning af forbundsværnet med taktiske atomvåben og mellemdistance-raketter.

Under den interne vesttyske debat om landets udstyrelse med kernevåben erklærede Adenauer og Strauss flere gange, at vesttysk medbestemmelsesret over atomvåbnet simpelthen var »et kriterium« på forbundsrepublikkens suverænitet.

DEN STRATEGISKE OMTÆNKNING

Dette »kriterium« håbede man at kunne få opfyldt ved realiseringen af Herter-planen, og skuffelsen i Bonn var stor, da John F. Kennedy som noget af det første efter sin embedsovertagelse sagde nej til ideen om »NATO som atommagt«. Ganske vist har Kennedy senere – på NATO-mødet i Athen i foråret 1962 – følt sig forpligtet af Eisenhowers tilbud om overdragelse af et antal polaris-u-både til NATO, men denne gestus har en mere symbolsk betydning, efter som betingelsen er den ufravigelige, at disse u-både med mellem- og langdistance-raketter skal stå under amerikansk overkommando og altså ikke kan operere på egen hånd.

Cuba-krisen turde – eller burde – have sønderslået enhver vesttysk forhåbning om at komme i besiddelse af nogen som helst direkte kontrol over de i forbundsrepublikken stationerede atomvåben – for ikke at tale om de forhåbninger, forsvarsministeriet og de øverste generaler har næret om udrustning af landets egne stridskræfter med raket- og atomvåben. Cuba-krisen dokumenterede den absolutte rigtighed i præsident Kennedys modstand mod spredningen af kernevåben til de allierede og specielt til en allieret

som Vesttyskland, som med sine krav over for Østtyskland og sine forestillinger om genvindelse af de tabte øst-områder har et politisk og geografisk mellemværende, der berettiger til den største tvivl om, at det kan være tjenligt for freden at gøre Vesttyskland til en direkte eller indirekte atommagt.

Allerede inden sin tiltræden som præsident havde Kennedy gjort sig overvejelser om, at der må være flere militære muligheder end at besvare et hvilket som helst fjendtligt angreb med den fulde atom-gengældelse. Den direkte konfrontation med Sovjetunionen under Cuba-krisen er én sag – spredningen af atomvåbnet og andre landes delagtiggørelse i det øverste atomansvar er en ganske anden sag. Det bevistes atter under Cuba-krisen, at Kennedy betragter sig som den højeste ansvarlige for hele den vestlige verdens politiske og strategiske førelse, og der er ingen tvivl om, at den prestigesejr, han vandt ved sin iskolde, beslutsomme holdning over for Khrustjev i slutningen af oktober, vil være medvirkende til endnu dyberegående overvejelser i retning af at finde udveje for etableringen af et højere og sikrere »dørtrin« mellem konventionel krig og atomkrig. Thi netop Cuba-krisen med dens risiko for en atomkrig viste den for hele verden livsvigtige nødvendighed af, at der i de første stadier af skridtet ud over afgrunden skal kunne gøres holdt, skal kunne skabes en pause mellem de konventionelle gevær- eller kanonskud og den uigenkaldelige atombombe.

Den meget diskuterede »nye« amerikanske strategi eller »pause-teori« går med andre ord ud på, at en tænkt træfning med konventionelle våben i første omgang må kunne mødes med tilsvarende våben. Straks at sætte hele atom-gengældelsens maskineri ind mod modstanderen vil hindre en mulighed for at begrænse krigen, vil nedkalde atomkatastrofens fulde styrke.

Det er her, Kennedys militære rådgiver, general Taylor kommer ind i billedet med de teorier, han har udviklet i »The uncertain trumpet«. Med den nuværende terrorbalance mellem USA og Sovjetunionen er en total atomkrig efter Taylors mening usandsynlig (omend Cuba-krisen viste, at den slet ikke er så usandsynlig endda).

Sandsynligheden taler efter Taylors opfattelse snarere for, at en tænkt angriber vil prøve sig frem med begrænsede militære aktioner, mens atom- og raketvåbnet skal udgøre den psykologiske og strategiske trussel, der skal få modstanderen til at vige alene ved bevidstheden om, at hvis han ikke viger, så kommer atomkrigen. Følgelig må USA og NATO-landene foruden at være »overforsikrede« gennem det amerikanske kernevåben gøre sig endnu stærkere på de konventionelle våbens områder – og det er for øvrigt Taylors ret overraskende mening, at Sovjetunionen og østblok-staterne ingenlunde er så stærke i konventionelle våben, som man almindeligvis har troet, og at NATO-landene vil være i stand til at imødegå og opholde et konventionelt angreb med konventionelle midler.

Af disse grunde er det efter Taylors opfattelse forkert at lægge vægten ene og alene på atom-strategien – vestmagterne må operere med en blandet, en smidig strategi, og for at kunne gøre dette må de europæiske NATO-lande forhøje deres konventionelle styrker. Det har i denne forbindelse været oplyst, at amerikanerne har anmodet Vesttyskland om at øge sine styrker med 50 pct. Forbundsværnets krigsmæssige styrke er stipuleret til tolv divisioner med 500.000 mand, hvoraf de 380.000 er på benene. Det amerikanske krav skal gå ud på en forhøjelse til 750.000, men dette tal er endnu ikke blevet officielt bekræftet. Kun véd man, at præsident Kennedy i begyndelsen af oktober i et memorandum til forbundskansler Adenauer understregede det amerikanske ønske om et større vesttysk bidrag til de konventionelle NATO-styrker, og når man har fulgt den amerikanske modvilje mod at give vesttyskerne raket- og atomvåben, ser teorien for Vesttysklands vedkommende i sin håndgribelige form således ud:

Det skal forhindres, at et atom-medbestemmende eller raket-udrustet Vesttyskland kan nedkalde en atomkrig ved zonegrænsen i tilfælde af et østligt angreb med konventionelle våben. Følgelig har amerikanerne også modsat sig at stationere raketvåben længst muligt fremme ved den vesttyske zonegrænse. Men det skal på den anden side heller ikke være sådan, at en østlig angriber kan være sikker på, at han slipper for atom-gengældelse. Begge strategiske muligheder eller rettere, alle muligheder må indkalkuleres og alle muligheder kunne imødegås, og dette lader sig kun gøre, dersom de konventionelle våben øges og forbedres og sidestilles med atomvåbnet i den militære planlægning.

General Taylor har gjort det klart, at der må gå en grænse mellem krigstilfælde, som udløser den amerikanske atomgengældelse, og som ikke nødvendigvis behøver at gøre det. Ifølge »The uncertain Trumpet« er der følgende to ganske evidente tilfælde, som vil udløse den fulde amerikanske atom-gengældelse: et direkte sovjetrussisk atom-angreb på det amerikanske fastland – og opdagelsen af uigendrivelige beviser for, at et sådant angreb er umiddelbart forestående.

Ud over disse to »klare tilfælde« er der ifølge Taylor et tredje, *muligt* tilfælde: et *stort* angreb på Vesteuropa, idet Sovjetunionens erobring af det vesteuropæiske kontinent til syvende og sidst også truer den amerikanske eksistens.

Det er denne Taylor'ske teori, som har fremkaldt de voldsomme reaktioner fra vesttysk side, thi i Bonn havde forsvarsminister Strauss netop fortolket den tidligere »totale afskrækkelses-strategi« med følgende vending: »Et geværskud ved Elben (zonegrænsen) vil udløse ekkoet af en brintbombe«. Taylors indskrænkning af gengældelsens totalitet til krige, der direkte rammer eller truer De forenede Stater, går jo åbenlyst imod den Strauss'ske teori, som fordrer amerikanske brintbomber sat ind mod selv et

lokalt, konventionelt angreb ved zonegrænsen. Den amerikanske forsvarsminister MacNamara udtrykte i sin kendte tale i august sagen på den måde, at »atommagter med begrænset kapacitet, som opererer uafhængigt (af Natoalliancen og USA), er farlige, koster mange penge, forældes hurtigt og har kun ringe værdi som afskrækkelsesmagt«. Disse ord havde adresse til general de Gaulle, men selvsagt også til enhver vesttysk aspiration om at blive »en indirekte atommagt« ved den eventuelle oprettelse at et såkaldt selvstændigt vesteuropæisk atomvåben.

Over for den vesttyske misfornøjelse med amerikanernes strategiske omtænkning fremsatte general Taylor i senatskomitéen før sin udnævnelse til stabschef en beroligende udtalelse, hvori det hed: »Jeg er tilhænger af et magtfuldt strategisk atomvåben og taktiske atomvåben til understøttelse af landoperationer. For imidlertid at kunne have valgets bevægelighed, når tidspunktet for afgørelsen er inde, kræver Europas forsvar et rigeligt forråd af atomvåben af mange typer sammen med stærke, moderniserede konventionelle stridskræfter. Hvis det kommer til et angreb på Europa, må vi kunne gøre brug af alle de våben og midler, som er nødvendige til at afværge det. Som følge af mangelen på tilstrækkelige konventionelle stridskræfter ville vi ved et massivt angreb i dag være tvunget til at tage atomvåben i anvendelse på et tidligt tidspunkt«.

Meningen bag de beroligende ord var dog klar nok. Det gælder ifølge Taylor om at øge de konventionelle stridskræfter, så at man ikke tvinges til at tage atomvåbnet i anvendelse »på et tidligt tidspunkt«. Over for senatet sagde Taylor, at tanken om »massiv gengældelse« som trussel og som svar på et angreb ikke er principielt forkert, men at han foretrækker teorien om den flexible gengældelse, som i værste fald inkluderer den massive gengældelse, men i de første stadier anvender mindre drastiske midler.

General Taylor kom ved denne lejlighed også ind på sit skisma med præsident Eisenhower og udenrigsminister Dulles. Når han var kommet i modsætning til Dulles og sluttelig tog sin afsked som stabschef skyldtes det, at der »i Eisenhower-administrationens mentalitet ikke havde været mulighed for andre militære aktioner over for eventuelle angreb end den massive gengældelse«. Men i øvrigt oplyste Taylor, at også John Foster Dulles i den sidste del af sin embedstid før han døde havde opgivet sin tidligere teori om den totale atom-gengældelse. Dulles havde flere gange over for den amerikanske generalstab erklæret, at »gengældelsen« skulle foretages med »lokale midler«.

»DET EUROPÆISKE ATOMVÅBEN«

Over for general de Gaulles logik kunne den amerikanske omtænkning kun virke som en slags bekræftelse på formodningen om, at De forenede

Stater ikke under alle omstændigheder ville betragte et østligt angreb på Vesteuropa af størrelsesgraden »mindre stort« som et krigstilfælde, der ville udløse den fulde gengældelse – med andre ord som en bekræftelse på rigtigheden af Frankrigs bestræbelser på at skabe et selvstændigt og uafhængigt atom-afskrækkelsesvåben.

Også i toneangivende militærkredse i Vesttyskland styrkedes mistanken om, at amerikanerne kunne formodes at ville »svigte Europa« i tilfælde, som ikke direkte berørte De forenede Staters egen sikkerhed. Præsident Kennedy så sig foranlediget til i en energisk tale endnu en gang at advare Frankrig mod at slå ind på en atom-politik, som undsagde det atlantiske partnerskab, og erklærede samtidig, at USA selvsagt agtede at forblive i Europa, så længe europæerne selv ønskede det, men også måtte forudsætte et loyalt samarbejde fra europæernes side. Det var i denne tale, Kennedy for første gang kom ind på muligheden af en atom-koordinering mellem USA og en europæisk atommagt – forudsat at europæerne (hvormed han selvsagt i første række mente Frankrig) anerkendte den gensidige afhængighed, interdependence, og stillede deres kræfter under et højere, fælles førerskab.

Hvad Kennedy her har taget sigte på, er den meget omtalte politiske og militærpolitiske Europa-union som overbygningen på det europæiske fællesmarked under Englands medvirken. Europa-unionen er indtil nu kun kendt gennem de omrids, som fremgår af Fouchét-planen, men dens hensigt synes at være tydelig nok. Da general de Gaulle og regeringscheferne for de øvrige fællesmarkeds-lande i juli 1961 mødtes i Bonn og besluttede at udarbejde grundlaget for »en politisk union«, overdroges det en komité med den franske København-ambassadør Christian Fouchét som formand at fremkomme med udkastet til en sådan statutmæssig aftale. Udkastet forudser oprettelsen af en union til koordinering af de seks landes udenrigs- og forsvarspolitik samt kulturpolitik gennem skabelsen af et organisationsapparat, i hvilket de seks landes regeringschefer og udenrigs- og forsvarsministre (i denne rangfølge) skal danne den europæiske overledelse. Fra hollandsk og belgisk, men også italiensk og senere vesttysk side er der rejst indvendinger mod unions-forslagets grundtanke, som jo bygger på general de Gaulles idé om et »fædrelandenes Europa«, det vil sige en Europaunion uden overnational ledelse, men med bibeholdelse af de enkelte staters suverænitet.

Suveræniteten skal først og fremmest gælde de udenrigs- og forsvarspolitiske områder, hvilket betyder, at Frankrig i kraft af sit atomvåben ville få en dominerende stilling inden for unionen og gennem sin udenrigs- og militærpolitik kunne påvirke de andre landes politik og beslutninger, men ikke selv behøvede at indordne sig under partnerlandenes interesser. Der er senere fremkommet forskellige modforslag fra Holland og Belgien, og i april 1962 – da spørgsmålet om Englands indtræden i fællesmarkedet

nåede frem til de første afgørende stadier under Bruxelles-forhandlingerne – fik den belgiske og den hollandske udenrigsminister forpurret en beslutning om den foreslåede politiske Europa-union under henvisning til, at de seks lande ikke burde træffe beslutninger, som præjudicerede Englands stilling og vanskeliggjorde forhandlingerne med den britiske regering.

De små Fællesmarkeds-landes holdning fremkaldte irritation hos de Gaulle og forbundskansler Adenauer, og i Paris og Bonn rettedes der følere til Italien om en politisk union bestående alene af disse tre lande. Men Italien vinkede af, og i september 1962 oplevede man da det store skuespil omkring de Gaulles besøg i Vesttyskland, et besøg, hvis inderste bestanddel – samtalerne mellem generalen og de Gaulle under fire øjne – endnu ikke er kendt af andre end de to mænd selv. Blandt de ydre bestanddele lagde man især mærke til general de Gaulles udtalelser om intim alliance mellem Vesttyskland og Frankrig på de militære områder, og mange har af generalens taler ment at kunne udlæse en slags invitation til forbundsrepublikken om at deltage økonomisk, teknisk og videnskabeligt i arbejdet på skabelsen af det franske atomvåben.

Her må man dog nok tillade sig at tvivle på, at de Gaulle for alvor ønsker Vesttyskland gjort til atommagt. Snarere kan der være grund til at betragte præsidentens som sædvanlig noget gådefulde udtalelser som et taktisk forsøg på at give amerikanerne og englænderne noget at spekulere over. Man har da også under diskussionen i England og Frankrig været inde på spørgsmålet om, hvorvidt der foreligger et pressionsforsøg fra de Gaulles side på at få England til at give »atomhemmelighederne« fra sig til Frankrig som »adgangsbilletten« til det europæiske fællesmarked.

Set i det atlantiske perspektiv kunne et engelsk-fransk atom-samarbejde være en økonomisk og forsvarsmæssig aflastning for De forenede Stater, men kun under den forudsætning, at et sådant europæisk atomvåben blev integreret med det amerikanske. Det er dog i øjeblikket svært at se, hvorledes general de Gaulle med sin nationale og nationalistiske politik skal kunne overtales til at give afkald på sin franske force de frappe og underkaste sig en amerikansk-atlantisk overkommando – netop den kommando, han har unddraget sig ved sin holdning til de amerikanske raket- og luftstøttepunkter i Frankrig.

Man mindes den bemærkelsesværdige franske udtalelse, at Frankrig var nødsaget til at være en atommagt for at »kunne rive en arm af Sovjetunionen«. Også i Vesttyskland er der fremkommet mange farverige argumenter for, hvad Strauss og hans nærmeste generaler kaldte »Vorwärts-strategien«. Når de ledende kredse i Bonn går så stærkt ind for den totale gengældelses-strategi og modsætter sig øgede konventionelle stridskræfter for Vesttysklands vedkommende, har det også nationaløkonomiske årsager. Forbundsrepublikkens militærbudget andrager i det nye finansår (1962) atten

milliarder DM. årligt. Skulle Vesttyskland imødekomme ønsket om en forhøjelse af sine forsvarsstyrker til 750.000 mand, og skulle amerikanerne imødekomme Vesttysklands ønske om at udstyre forbundsværnet med raketvåben, ville der efter foreliggende expertberegninger blive tale om en forøgelse af forsvarsudgifterne til 30 milliarder DM. årligt. Dels er dette mere, end Vesttyskland er villig til at yde, og dels vil en forøgelse af mandskabsstyrken til 750.000 medføre en stærk belastning af landets arbejdskraft.

Inden for den vesttyske generalstab synes der at herske delte meninger om Franz Josef Strauss' energiske krav om udrustningen af forbundsværnet med atom- og raketvåben. Ikke alle generaler går ind for ministerens snart mangeårige kampagne for udstyrelsen af Vesttyskland med mellemdistanceraketter. Nogle af Strauss' udtalelser lyder, som om der mere ligger magtpolitiske end strategiske motiver bag hans krav om et vesttysk raketvåben.

Over for de hærgeneraler, som stiller sig tøvende hertil, har ministeren ifølge »Der Spiegel« erklæret: »En atombombe er lige så meget værd som en brigade. Vi kan ikke tillade os nogen indskrænkning af vor levestandard og eksport (som ville være en følge af den nævnte forhøjelse af militærudgifterne. Forf.) Vi vil heller ikke give afkald på vore raketkrav«. Under den tysk-amerikanske kontrovers omkring Norstads tilbagetræden og Maxwell Taylors forfremmelse lod Strauss i en bladudtalelse forstå, at han beklagede, at han ikke kunne handle som de Gaulle, »som i praksis simpelthen ignorerer de amerikanske forestillinger«. Som et ekko af ministeren erklærede det tyske luftvåbens øverstbefalende, general Kammhuber, at »forbundsværnet må have et våben, som kan nå frem til Ural – ellers er vi kun satellitter«. Og mens den amerikanske forsvarsminister McNamara har udtalt, at »i løbet af fire–seks år må vi være kommet så vidt, at Europa kan forsvares konventionelt mod et konventionelt storangreb«, sagde Strauss, at »hvis der forlanges en forøgelse af de konventionelle våben, så bliver det ikke os, der præsterer den«.

Strauss' uovervindelige ønske om at udstyre forbundsværnet med raketvåben og taktiske atomvåben i »forreste led«, det vil sige ved den tyske zonegrænse, fremtræder senest på baggrund af NATO-øvelsen »Fallex 62«, hvis resumé over forbundsværnets forsvarsevne ifølge »Der Spiegel« lyder:

»Med raketter i stedet for brigader og med atom-granatkastere i stedet for soldater er et fremskudt forsvar af forbundsværnet ikke muligt, en effektiv afskrækkelse er tvivlsom«.

Fallex-øvelsens manøvrekritik var med andre ord en underkendelse af »den Strauss'ske atomkonception« og indeholdt desuden en temmelig negativ vurdering af det nuværende forbundsværns beredskab, styrke og mobiliseringsevne. Det fremgik, at Vesttysklands stridskræfter var utilstrækkeligt forsynet med konventionelle våben i forventning om, at den ønskede atom-

bevæbning skal udligne disse mangler og svagheder. Strauss' spekulation skulle være at føre »bevis« for, at forbundsværnet ikke kan klare sine opgaver uden taktiske atomvåben og mellemdistance-raketter, men i stedet kom manøvrekritikken til det resultat, at Vesttyskland måtte anstrenge sig mere for at komme på højde med andre landes beredskab på de konventionelle våbens områder.

(Det var blandt andet disse oplysninger i en »Spiegel«-artikel den 10. oktober, som udløste den overraskende politiaktion mod bladets redaktion, chefredaktører og medarbejdere. Anklagemyndighedens indgreb motiveredes med, at man mistænkte »Spiegel«-journalisterne for »landsforræderi, landsforræderiske forbindelser og aktiv bestikkelse« (af embedsmænd og officerer i forsvarsministeriet)).

DET STORE DILEMMA

Det franske krav om en force de frappe og det vesttyske krav om »en positiv medbestemmelsesret« over det strategiske atomvåben (det vil sige retten til at være med til at bestemme, at gengældelsen skal sættes ind) har da to sider. Den ene side er spørgsmålet om den nationale prestige. I dette spørgsmål har amerikanerne klart sagt fra. Den nationale prestige er et irrelevant argument for kravet om udlevering af atomhemmeligheder og for ønsket om medbestemmelsesret over våben, hvis anvendelse rummer den uhyrligste fare for hele menneskeheden. Som alliancen eksisterer i dag – det vil sige med den franske og vesttyske usikkerhed – er det utænkeligt, at USA vil give atom-ansvaret fra sig. Perspektivet af de Gaulles »atom-gengældelsesstyrke« er foruroligende nok. Muligvis kan Frankrig engang ad åre »rive en arm af Sovjetunionen« i en situation, som ikke fra starten involverer den amerikanske atom-gengældelse, men er en russisk arm først »revet af«, vil det næste kunne blive, at USA tvinges til at gribe ind for at beskytte Frankrig og Vesteuropa mod at få hele hovedet revet af. Med sin force de frappe-politik gør Frankrig det vanskeligere at holde krigen under kontrol, at sætte pause-momentet ind mellem den konventionelle krig og atomkrigen.

Den anden side af sagen fører os til det store dilemma, som er opstået for de to atom-supermagter. Selv med den planmæssige udvikling af det franske atomvåben vil i 1970 ifølge forskellige ekspertanalyser De forenede Stater og Sovjetunionen råde over 95 pct. af verdens samlede forråd af atom- og brintvåben. Den amerikanske fysiker Ralph E. Lapp, som har været med til at skabe atom-tidsalderen, gør gældende, at USA allerede nu har kernevåben nok til at kunne ødelægge Sovjetunionen mindst 25 gange. De fleste vestlige militæreksperter er af den mening, at De forenede Stater er væsentligt forud for Sovjetunionen i henseende til interkontinentale raketter. Man finder et indicium herpå i oprettelsen af de sovjetrussiske raket-

baser på Cuba, som – eksempelvis ifølge »New York Times« militærskribent Hansson W. Baldwin – var tiltænkt den opgave at udfylde Sovjetunionens egen »missil-gap« over for USA. Til gengæld er det en almindelig opfattelse, at russerne med deres sputnik-overlegenhed råder over brintbombe-bærere, som udligner deres formodede underlegenhed på de interkontinentale raketters område.

Diskussionen i Amerika drejer sig i dag om at sætte USA i stand til at udføre »the second stroke«, det vil sige evnen til efter et russisk atomangreb at kunne levere et modangreb, som totalt lammer modstanderen. Perspektivet er svimlende. Professor Lapp citerer i sin bog »Ødelæggelsens strategi« en rapport fra Kongressens atomenergi-kommission fra 1959, ifølge hvilken et tænkt angreb på USA med en bombelast på 1446 megatons imod 224 angrebsmål villle kræve 42 millioner dødsofre og 17 millioner kvæstede, hvortil kommer det uberegnelige antal af mennesker, som gennem den ratioaktive stråling udsættes for »den langsomme død«. Oven på dette skulle USA ved »the second stroke« så være i stand til at tilintetgøre Sovjetunionen femogtyve gange . . .

Mens debatten om den strategiske omtænkning – revalueringen af de konventionelle våben – er foregået for åbent tæppe i USA, har man haft vanskeligt ved at følge en tilsvarende diskussion i Sovjetunionen, men at der også her gør sig forskellige teorier og skoler gælderne fremgår af en bog om »Militær strategi«, som nylig omtaltes i den sovjetiske hærs tidsskrift »Røde Stjerne«. Bogen er redigeret af den tidligere øverstbefalende over de russiske tropper i Tyskland og stabschef for den røde hær, marskal Sokolovskij, som øjensynligt er en af Sovjetunionens førende talsmænd for atom-strategien. Hans teorier kritiseres i »Røde Stjerne« af chefen for Frunzeakademiet, armégeneral Kurotjkin, som taler »den flexible strategi« og de konventionelle våbens sag.

Gengældelsens og tilintetgørelsens totale muligheder har altså omtrent samtidig stillet de to super-magter over for det samme problem: den skakmat-situation, de begge er kommet i som følge af de store våbens enorme udvikling og ødelæggelsesgrad – erkendelsen af, at terrorbalancen er ubrugelig til løsningen af politiske stridsproblemer, og den sideløbende erkendelse af, at atomkrigen er ubrugelig til at løse en militær konflikt.

Cuba-krisens virkninger inden for NATO-alliancen vil formentlig først gradvis begynde at vise sig. Det er tænkeligt, at tilhængerne af en »selvstændig NATO-atommagt« eller »en europæisk atommagt« mener at have fået nye argumenter for deres påstand om nødvendigheden af en tredje kraft mellem de to atom-monopolmagter. Det er mindst lige så tænkeligt, at modstanderne af en sådan tredje atommagt finder deres argumenter bestyrket af den seneste tids udvikling.

Konflikt-spørgsmålet forekommer dog i første række at være problemet

om større politisk konsultation mellem De forenede Stater og de øvrige NATO-lande. Under alle omstændigheder vil situationen fremskynde debatten om alliancen og dens strategi.

Der ligger nye og spændende perspektiver i de budskaber, hvori Kennedy og Khrustjev under Cuba-krisen også optog tanken om en sikkerhedsaftale mellem NATO og Warszawapagten. Måske står man ved begyndelsen til en omvurdering og gensidig tilbagetrækning af forpost-positioner i magtbalancen mellem de to store.

Formodningerne om en sådan udvikling efter Cuba-krisen er blevet bestyrket af udtalelser fra præsident Kennedy i forbindelse med forbundskansler Adenauers besøg i Washington i midten af november. Kennedy erklærede som sin overbevisning, at Cuba-krisen havde fremkaldt »et vendepunkt i forbindelserne mellem øst og vest«.

Andre indicier på en tilnærmelse mellem Washington og Moskva har kunnet aflæses af Khrustjevs holdning på partikongressen i Moskva og – måske indirekte – af den forværring, som opstod i forbindelserne mellem Sovjetunionen og Peking. Den kinesiske partiledelse har rettet voldsomme angreb på Khrustjevs tilbagetrækning af raketbaserne fra Cuba, og hele den gamle ideologisk-politiske strid mellem Peking og Moskva blussede op på de ungarske kommunisters partikongres i slutningen af november.

Det mærkedes også på Sovjetunionens holdning i den militære grænsekonflikt mellem Kina og Indien, at Khrustjev og så godt som alle øvrige kommunistiske partier i verden undlod at tage parti for de kinesiske partifæller, men i stedet på ny fremhævede nødvendigheden af sameksistensens politik.

Også fra ledende politisk side i USA fremkom efter Cuba-krisens afvikling en række udtalelser, som pegede i retning af en forbedring af mulighederne for en tilnærmelse mellem øst og vest.

Et resultat af en sådan udvikling skulle måske inden længe kunne vise sig i en forhandlingsløsning af Berlin-krisen som den første begyndelse til en varigere afspænding.